

Po@dium

Bennie Huisman

2026 - 2

oorlog & vrede

Een Canadese tank in het hedendaagse horeca-paradijs van Heerenveen, mei '45

Beste lezer,

Het is elke dag wat meer 'lente'. Mensen leven op, werken in de tuin, maken de boot klaar of kijken nog eens naar de vakantieplannen.

Vliegen en lange autoritten, daar denken we nog maar even over na. Want door de oorlog in het Midden-Oosten is brandstof zo duur geworden, dat... Er wordt in de wereld altijd wel ergens gevochten, maar nu raakt het de energievoorziening. En bedreigt het onze welvaart.

In dit nummer aandacht voor oorlog én vrede. Ik reis naar de *Friedensstadt* Osnabrück en moet daar plotseling denken aan Lemmer.

En ik sluit dit nummer af met een reis naar een koud Havelberg. Daar woont vriend en (levens-)kunstenaar Heinz, begin 1942 geboren in het Ruhrgebied, waar tot mei 1945 alle steden tot ruïnes werden. Hij zag z'n vader voor het eerst in 1948. Heinz leefde lang in Berlijn.

Het is weer eens oorlog. Toen ik geboren werd was de (tweede) Wereldoorlog twee jaar eerder afgesloten met een 'vrede', d.w.z.: Nazi-Duitsland had de wapens neer gelegd. Ruim drie maanden later deed Japan dat ook. De 'goeden' hadden gewonnen. Ik groeide op in 'vrede'. Althans, hier was geen oorlog meer. Geweld en de inzet van wapens ging door. De lijst is lang: 'politieele actie' in 'ons' Indië was één van die oorlogen en conflicten, waarin tal van volken zich vrij vochten van de zo lang overheersende Europese machten.

De 'Koude Oorlog' begon met de oorlog in Korea en daarna grepen beide machtsblokken regelmatig in de eigen 'achtertuinen': de V.S. in Zuid- en Midden-Amerika, de Sovjets in Hongarije en Tsjechoslowakije. En Vietnam, Afghanistan (eerst de Russen, daarna de Amerikanen), de Golf-oorlogen, de serie conflicten die de jonge staat Israël uitvocht met de burens... Dit is wat bij mij opkomt zonder ChatGPT. De lijst is veel langer en wordt elke dag nog aangevuld.

Een verschijnsel dat in die grote mondiale strijd altijd weer opduikt is het overnemen van de macht door het leger. Een generaal zet de gekozen volksvertegenwoordigers aan de kant en installeert een militair bestuur, in de praktijk meestal een dictatuur. Protesten worden bloedig onderdrukt, tegenstanders opgepakt, enz... Zuid- en Midden-Amerika kennen een lange traditie, vaak hielp de V.S. een handje. Maar ook dichterbij: Griekeland, Turkije, Spanje, Portugal. Nu pakken veel Afrikaanse landen deze traditie weer op en zien we op TV weer heel wat mannen in battledress voorbij paraderen. Mannen ja.

Want rondom op de wereld proberen mannen 'uit alle macht' dat, wat ze voor hun gevoel hebben ingeleverd door feminisme, humanisme, gendergelijkheid, strijd voor dierenrechten, strijd voor ecologische verantwoordelijkheid - en ook democratie - terug te winnen.

De radicalisering in religies, de machtshonger van Big Tech, de opkomst fan radicaal-rechts, het lijkt allemaal in de kern: '*man in crisis*' >>

schepping

wy komme allegear
út it selde gat
in reis nei it ljocht
dat we razend
begroetsje

we driuwe allegear
de selde nacht yn
as it lêste ljocht
dôvet
it lêste lûd swijt
it lêste roppen
mem

Zo'n veertig jaar geleden, net voor ik 40 werd, werkte ik aan mijn eerste theatervoorstelling *De sjonger*. Ik had een jaar eerder gelezen dat ik voor zoiets bij de provincie een productiesubsidie kon aanvragen, inhoudelijk en financieel onderbouwd. Ik bedacht een titel, een verhaal, schreef een synopsis, maakte een begroting en stuurde de aanvraag in. Ik verwachtte er niet veel van. Maar tot mijn verbazing werd het toegevoegd. Eigenlijk vreemd. Ik trad hier en daar wel op, was op Omrop Fryslân te horen en had mij op het literaire vlak ook al gemeld. Maar dit was van een andere orde. Liefhebberij zou werk worden. Ik wilde het wel. Of ik het ook kon waarmaken, daar zou ik vanzelf achter komen. Toch was het spannend. Misschien was het een te grote stap. Een jaar later ging de voorstelling in première.

Die begon met een scheppingsverhaal. Daarin werd een 'Schepper' opgevoerd, die de schepping zoals wij die nu nog kennen in eerste instantie zonder zanger maakt. Na de kladderatsch in het paradijs wordt die omissie alsnog rechtgezet.

Dat scheppingsverhaal heb ik opnieuw gebruikt in mijn nieuwe voorstelling *de wals*. Maar met een kleine verandering, die de actualiteit van mij vraagt. De Schepper in mijn eerste voorstelling was een man, zonder dat het met zoveel woorden werd gezegd. Hij werd ook gespeeld door een man, maar in de aankleding werd al afstand genomen van teveel 'autoriteit': hij droeg een wit clownspak.

In *de wals* heb ik 'de schepper' vrouwelijk gemaakt en heet ze *mem*.

In alle monotheïstische godsdiensten die, zoals nu hedendaagse multinationals, eerdere vormen van religie en spiritualiteit hebben opgeslokt of uitgeroeid, is de man het begin en het eind. De mannelijke God schiep een man en gaf hem een vrouw. Diezelfde God schreef een heilig boek, waar bladzij naar bladzij de hoofdpoddracht in werd genoteerd; A won B, B won C, C won D, enz.... Bij dat nageslacht draaide het dan om de zonen. Diezelfde mannelijke God rekent aan het eind van alle tijden af. En zijn aardse predikers en profeten, machthebbers en zelfbenoemde vertegenwoordigers hebben daar door de eeuwen heen altijd graag een voorschot op genomen. En nog. Met of zonder baard, met of zonder drielidig, met of zonder scherpe kaaklijn. Veel van hun oorlogen waren 'heilig'. Het leven van mensen was dat zelden.

de touwtjes

In [Po@dium 2025 nr. 2](#) het verhaal van het ontstaan van het oorspronkelijke lied (*Het wijnglas*) en deze bewerking (die nu een naam heeft). Luister [hier](#) naar een 'thuisopname'.

Elke avond weer een *update*,
hoe het ging die dag aan 't front
Zoveel honderd weer gevallen,
zoveel duizend weer gewond
Zoveel kinderen zonder vader,
zoveel moeders zonder kind
En we vragen wanneer eens toch
dat gemoord een einde vindt?
Maar des ochtends, bij het opstaan
wijst de smartphone ons de weg
zie; de koersen blijven stijgen,
olie, wapens en Big Tech
en ze klinken en ze drinken,
de beleggers in elk land
want hun oorlog wordt gewonnen,
het juiste aandeel in de hand.

Elke avond nieuwe beelden:
een ziekenhuis gebombardeerd
zoveel mensen die er schuilden,
zijn er levend gecremeerd
puinhopen vol overlevvers,
zonder drinken, zonder brood
vrouwen, kind'ren, oude mensen
dichter bij de hongerdood
Maar des ochtends, bij het opstaan,
krijgen w'een pop-up bericht
over een nieuwe nederzetting
die die nacht daar is gesticht
iemand spreekt er vrome woorden
over Godgegeven land
want hun oorlog wordt gewonnen,
heilig boek in schone hand

Elke dag brengt nieuwe ellende,
nieuwe doden, nieuwe rouw.
Elke dag krijgt ons vertrouwen
in de mensen weer een knauw.
Angstig vragen we hoe lang nog,
deze oorlogswaanzin duurt.
Welk duivels algoritme
deze wereld toch bestuurt?
Diplomaten zijn koortsachtig
elke dag in overleg
Op de achtergrond, onzichtbaar,
het grijnzend zootje van Big Tech
Zij bekijken het gespartel
en ze nippen van hun wijn
Want zij trekken aan de touwtjes,
alle touwtjes online

vrede

De weg naar vrede is lang. Veel conflicten hebben een lange voorgeschiedenis, zowel in een liefdesrelatie als in een oorlog tussen landen of burgers. En het is bijna altijd gecompliceerd. Als wij als kleinkinderen onderling ruzie hadden, riep onze grootmoeder (*beppe*) vaak: 'geen ruzie', soms met de toevoeging: 'dat vindt de Heer niet mooi..'. Ze kon slecht tegen ruzie en probeerde die te bezweren met zulke teksten. Tegelijkertijd was ze in een permanente staat van conflict met onze moeder. Het was een strijd over de opvoeding van de kinderen: strak en sober (moeder) versus toegeeflijkheid en verwennen (beppe).

Beppe 'won', maar haar onbewuste opvatting dat 'vrede' hetzelfde is als het bezweren van ruzie over botsende karakters of belangen, was een miskennis van de rol en de noodzaak van een 'dialoog': praten over wonden en kwetsingen. Zulke gesprekken zijn er bij mijn weten nooit geweest tussen grootmoeder en schoondochter. Achttien jaar nadat onze moeder met vader trouwde en eerst uit (woning-)nood zes jaar bij haar schoonouders inwoonde, daarna nog twaalf jaar in de buurt, verhuisden we naar Leeuwarden, '30 km verderop'. Moeder werd voor de vijfde keer zwanger en was opgewekt en hoopvol, dat ze met deze nakomer een nieuwe start zou kunnen maken.

In grote geopolitieke conflicten zijn zulke oplossingen niet mogelijk. Een land of volk kan niet verhuizen, individuele mensen kunnen proberen te vluchten naar een plek waar het veiliger is. Zoals de joden in Europa al eeuwenlang deden. En zoals Oekraïners doen, Palestijnen, Syriërs en recent Libanezen, en... De lijst is lang. En de veiligheid die wordt gevonden is vaak tijdelijk en betrekkelijk. Mensen voelen zich ontworteld. Zoals wij ons voelden na de verhuizing naar Leeuwarden. Maar wij konden terug, een treinkaartje van één gulden en vijftiencent en altijd welkom bij pake en beppe. Veel vluchtelingen kunnen niet terug.

De weg naar vrede is lang. De treinreis ook. Ik ben onderweg naar Osnabrück, een Duitse stad, die zichzelf *Friedensstadt* noemt. Dat hangt samen met de geschiedenis. In 1648 was dit één van de beide steden waar de Vrede van Westfalen werd getekend. Die maakte een einde aan de Dertigjarige oorlog, die voor een groot deel werd uitgevochten in Duitsland, door het heilige Roomse Rijk, Zweden en Frankrijk. De andere stad was Münster, waar al eerder dat jaar de vrede getekend was tussen Spanje en De Nederlanden, die een eind maakte aan de Tachtigjarige oorlog. In de historische stadhuizen van beide steden is daarover permanent een tentoonstelling.

Maar ik ben onderweg naar een ander 'vredesicoon'. Osnabrück is ook de geboortestad van Erich Maria Remarque, de schrijver van de anti-oorlogsroman: *Im Westen nichts neues*. Dit boek, uit 1929 en gebaseerd op zijn ervaringen als soldaat in de Eerste Wereldoorlog, werd en wordt beschouwd als een aanklacht tegen oorlog, tegen militarisme en bewapening. In Osnabrück is nu een studiecentrum / museum dat zijn naam draagt. Gratis toegankelijk.

Het is drie uren heen en drie uren terug. Ik ben er één keer eerder geweest, zo 'n tien jaar geleden. Het was een eerste stop op een reis met een zwager, historicus en geïnteresseerd in 'herdenkingsplekken'. Ik vond het toen interessant, had het boek al gelezen en wist genoeg over het Interbellum, de Weimarrepubliek, het opkomend fascisme en de boekverbrandingen om alle op grote panelen gecomprimeerde informatie een plek te geven. Maar in de zoektocht naar de geschiedenis en betekenis van 'vrede' wil ik het nog eens zien.

Als ik uitstap op het Altstadt Bahnhof en de oude binnenstad in loop, lijkt die op alle oude centra van de wat grotere Duitse steden. Die lagen in 1945 in puin. De herbouw in oude stijl werd alleen gereserveerd voor in historische zin belangrijke stadhuizen en oude kerken.

Remarque yn 1929, yn Davos

De rest werd een mix van moderne snelbouw met hier en daar wat historische accenten.

Het is begin december en ik stuit al snel op de *Weinachtsmarkt*. Rond de meer of minder historische gebouwen staat kraam naast kraam. Maar bij de toegangen staan blokkades met bewapende bewakers. Wie er met de auto in wil moet zich eerst identificeren. Dat is het gevolg van aanslagen op zulke markten, vaak met auto's uitgevoerd. Die reden op volle snelheid in op de bezoekers van de markt, o.a. in Berlijn (2016) en Maagdenburg (2024).

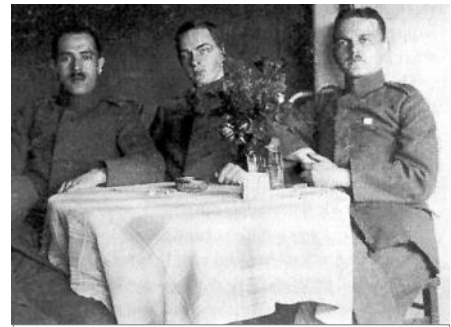
In het Remarque-Zentrum is er naast de vaste expositie ook een tijdelijke over de Weimar-Republiek. Grote panelen staan in een cirkel opgesteld en geven een chronologisch overzicht van wat wordt beschouwd als de eerste Duitse democratie, die in 1933 eindigde met de machtsovername van Hitler.

In datzelfde jaar begonnen ook de boekverbrandingen. De roman van Remarque, door de Nazi's omschreven als 'een dolkstoot in de rug van de heldhaftige Duitse soldaten', lag als een van de eerste boeken op de brandstapel. Vijftig jaar later, bij de herdenking van de boekverbrandingen rondom in Duitsland, werden Remarque en zijn boek in Osnabrück niet eens genoemd. Een hoogleraar literatuur aan de plaatselijke universiteit vond dat zo absurd, dat hij een Remarque-centrum op poten zette. Vijftien jaar later, in 1998, werd dat centrum vernieuwd en officieel geadopteerd door de stad. Niet toevallig het jaar dat Remarque z'n 100-ste geboortedag kon worden gevierd.

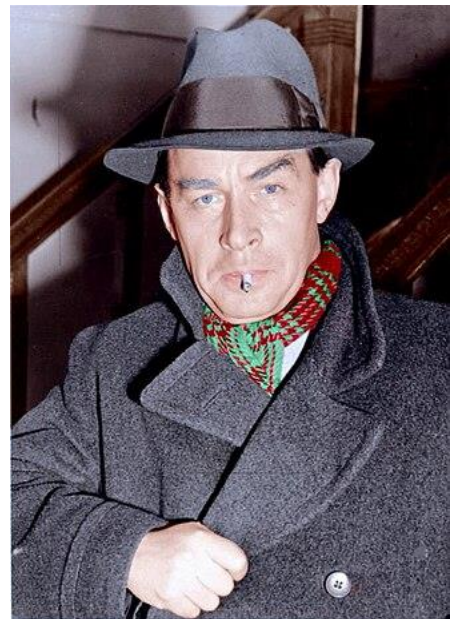
Een ver familielid - Philippe Remarque, voor de Volkskrant eerst correspondent in Berlijn en Duitsland en later hoofdredacteur, reisde voor die plechtigheid naar Osnabrück en schreef er een mooi artikel over, dat inzicht geeft in de moeizame relatie tussen Remarque schrijver en de stad en het land waarin hij geboren was. Duitsland ontnam hem in 1938 zijn Duitse nationaliteit. Tijdens de oorlog woonde hij in de V.S., daarna afwisselend in de V.S. en Zwitserland.

De 'frische und fröhliche Krieg' die in 1914 nogal wat jonge mannen aanmoedigde om zich daar vrijwillig voor aan te melden (omdat op die leeftijd het verstand meestal wat achterloopt op de intelligentie), bleek door de schaal, de mechanisering en de industriële wapenproductie een moordmachine te zijn. Remarque was niet de enige die naar aanleiding daarvan oorlog en wapengebruik ter discussie stelde. Ook in Nederland klonken stemmen tegen de oorlog en voor het afschaffen van wapens. Het lied op blz. 2 is een geactualiseerde versie van een protestlied uit die tijd.

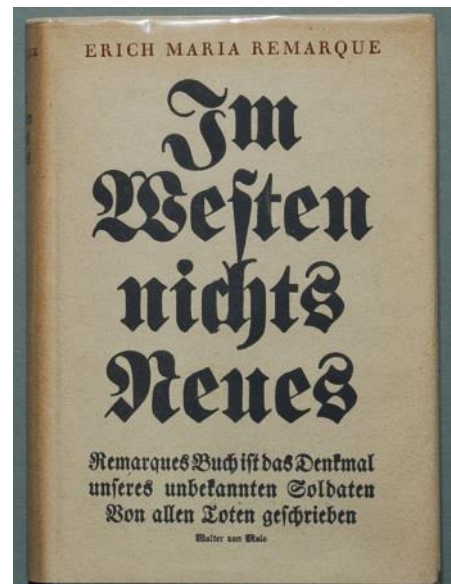
De Friese dichter Fedde Schurer, ruim een maand na Remarque geboren in 1898, werd in de jaren '20 in Friesland en Nederland een publieke pacifistische stem.

Remarque (midden) in '14 - '18

Remarque in 1939, in New York

De eerste editie van de roman, uit 1929. Het boek beleefde direct herdruk na herdruk en maakte Remarque beroemd én rijk. Er zijn - schatting 1998 - meer dan vijftien miljoen exemplaren van verkocht in meer dan vijftig talen.

Beiden groeiden op in een kleinburgerlijk milieu. Remarque als zoon van een boekbinder in een katholiek gezin in de stad Osnabrück. Schurer als zoon van een arbeider op een scheepswerf in Lemmer, een vissersdorp aan de Zuiderzee.

Ze waren lid van de Gereformeerde Kerk, een conservatieve, kleine zuil - *de kleine luyden* - die door hun voorman Abraham Kuiper steeds meer politieke invloed kregen in het bestel.

Remarque maakte zich uit zijn milieu los door als onderwijzer in opleiding al jong contacten te leggen met kunstenaars in zijn geboortestad.

Schurer gebruikte de gegeven vormende mogelijkheden - de protestantse jongelingsvereniging - om zich te ontwikkelen en de geest te scherpen. Een opleiding voor onderwijzer redde hem van een bestaan als timmermansknecht. Als onderwijzer in Lemmer ontwikkelde hij zich tot dichter in het Fries en werd - door de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog - overtuigd pacifist. Maar hij bleef een overtuigd Christen. En ging binnen de kerk de strijd aan met de heersende opvatting over de legitimiteit van oorlog en wat God ons via de Bijbel daarover leert. Hij was een scherpe en vaak uitgenodigde spreker en wat hij in zijn spreekbeurten tegen de bestaande overtuigingen inbracht, werd in 1929 samengevat in een brochure: 'Christendom en oorlog'.

In datzelfde jaar verscheen ook de roman van Remarque, die toen al een leven leidde als journalist en schrijver in het mondaine Berlijn. Waar hij de waanzin van de oorlog uit eigen ervaring beschreef en bekritiseerde, ging Schurer de strijd aan met de dogma's en vaak hiërarchische structuren van een kerk en haar politieke partij, die dan ook 'antirevolutionair' heette.

Voor beide had hun opstelling gevolgen. Al snel voor Schurer, die met de kerkenraad en het schoolbestuur in conflict kwam. Hij en z'n vrouw werden de toegang tot het avondmaal ontzegd en hij werd, na een rechtszaak die het landelijk nieuws haalde, ontslagen als onderwijzer. Het verhaal wil, dat hij op de lentedag dat hij de school niet meer in mocht, het gedicht schreef dat hiernaast staat. ([luister](#))

Hij verhuisde naar Amsterdam, werd daar onderwijzer, ontwikkelde zich verder als schrijver, ook voor verzetskranten, bleef pacifist en keerde na de oorlog terug naar Friesland om hoofdredacteur te worden van het uit het verzet voortgekomen dagblad De Heerenveense Koerier, later De Friese Koerier.

Remarque belandde al snel in het vaarwater van de opkomende Nazi's. Zijn anti-oorlogsroman was populair, werd over de hele wereld gelezen en maakte hem finaciëel onafhankelijk. Hij kocht een villa aan het Lago Maggiore in Zwitserland en vluchtte daar heen toen de Nazi's in '33 aan de macht kwamen. In 1938 werd hij *ausgebürgert*, in 1939 verhuisde hij naar de V.S., waar hij de rest van de oorlog doorbracht. Zie verder:

Fedde Schurer:	Christendom en oorlog	-	wiki-blz
Erich Maria Remarque:	Volkskrantartikel '98	-	wiki-blz

Ik kin 't net keare, dat de floed
Fan sinnepracht myn hert berint
En dat myn jong en bûnzjend bloed
De moaie ierde fûl bemint,
Dat hiel de rike, wûndre wrâld
My finzen hâldt

De waarme weelde fan 'e dei
De blom dy't foar myn finster stiet,
De lytse brune faam dy't mei
Bananen by de doarren giet
Myn leafde neamt se allegear
Aloan en wer.

'k Stean by de bern, as yn 'e loft
In glânzge fleanmesine bromt;
Ik rin mei eltse blide kloft,
En as Michiel te spyljen komt
Dan bringt my syn harmoanika
Oan 't skriemen ta.

Hâld jimmer Hear, myn eagen rein,
Om wiid ferwûnd're as in bern,
By alles wat dizz' ierde skein'
It moaie dat ús bliuwt, te sjen.
Dan bloeit ek út 'e lytste knop
It wûnder op.

De Ijurk dy't yn 'e súv're moarn
De lege lannen efter lit.
Dy't dronken fan syn eigen toan
Oars net as sulv'ren blidens wit
En as syn liet nei d'ein ta rint
Al wer begjint.

Sa springt myn hert út leed en ûnk,
Ut lege mieden fan fertriet,
En sjit omheech, in ljochte fûnk,
In blinkend selsfergetten liet;
Dat sjongend altyd heger klimt
En neat gjin ein mear nimt.

how many roads
must a man walk down
before you call him a man?

De eerste dagen na de terugreis betrap ik mijzelf er op dat ik soms nog in het Duits denk. Dat komt door de lange gesprekken die ik een kleine week lang met Heinz voerde. Daarin formuleerde ik in gedachten vaak eerst wat ik daarna uitsprak, omdat de woorden en uitdrukkingen zich niet vanzelfsprekend aandienen. Al ging het met de dag vooruit.

Aan het eind van de week stappen we in de auto, Heinz, Britta en ik. Het is een oude Berlingo en voor we kunnen wegrijden draait Heinz de bestuurdersdeur met de sleutel van het slot, klikt de motorkap open, pakt een kleine steek-sleutel en sluit het systeem weer aan op de accu. Nu kunnen ook de andere deuren geopend worden. Na elke rit volgt het omgekeerde ritueel. Anders loopt de accu leeg. Lastig. Maar er is mee te leven.

Als we de binnenstad uit en aan een *Tankstelle* voorbij rijden, zijn de oplopende brandstofprijzen even gespreksstof, maar niet lang. Als ik vraag naar z'n eerste auto blijkt dat een Renault Dauphin te zijn, die ook nog met een slinger kon worden gestart. Hij reed er mee met z'n eerste vrouw Dorothea als huwelijksreis naar Joegoslavië. Dat land stond toen nog voor *der dritte Weg* - tussen communisme en kapitalisme.

We zijn onderweg naar wat bij Heinz afwisselend *der Acker* en *der Bauwagen* heet. Het is zijn 'buitenverblijf', waar hij soms heen gaat en dat zo 'n 20 km noordelijk van Wolfsburg tegen het voormalige IJzeren Gordijn aan ligt. Het is een ontspannen rit, de wegen in dit voormalige DDR-gebied zijn opvallend goed en er is nauwelijks vrachtverkeer. We kruisen een Autobahn in aanleg, een noord-zuidverbinding waaraan al jaren wordt gewerkt. Regelmatig ligt het werk stil, dan is het geld op. Zo 'n 30 km westelijk van Havelberg komt een brug over de Elbe. Het zal het isolement van de stad en de streek niet direct oplossen. Om in Berlijn te komen was altijd al een reis van twee uur. Nu is dat drie, omdat overal aan het spoor wordt gewerkt. Achterstallig onderhoud. *Die Bahn ist marode*.

We laten Britta achter op een klein Bahnhof. Ze reist door naar haar ouders in een dorp bij Bremerhaven. Haar vader is morgen jarig. Wij rijden door naar onze bestemming en ik krijg uitgelegd hoe *der Acker* is ontstaan. Eén jaar of zes voor de *Wende* ('89) had een grote boer een stukje akker over, dat door z'n ligging onrendabel was om machinaal te bewerken. Het werd in pacht gegeven aan Heinz en wat Berlijnse vrienden. Ze mochten er ook wat huisjes op zetten. Misschien had de boer een keurig aangeharkte *Kleingarten* voor ogen, die in Duitsland in en je rond de steden veel aantreft, maar het werd een kleine 'vrijstaat'. Boompjes schoten op, werden bomen, werd een klein bos. Daarvoor hoef je niets te doen, alleen maar te laten. Naast *der Acker* ligt de werkelijke, wel rendabele akker, groot en bewerkt tot zover het oog reikt.

Tussen de bomen verscholen staat een vijftal huisjes, van steen, 4 bij 4 meter, met golfplaten dak en met diverse en slordige aanbouw. Dan staan er nog een caravan en twee *Bauwagen*. Waaronder die van Heinz, aan de rand en met uitzicht over het akkerland.

Zeker twee onderkomens, een huisje en de 2e *Bauwagen*, maken sinds kort deel uit van een erfenis. Behalve Heinz had ook z'n eerste vrouw er een huisje. Ze is begin dit jaar overleden en hun zoon Maxim heeft haar huisje geërfd. Hij is er zelf ook. Hoewel hij z'n hele leven al zo goed als blind is, vindt hij moeiteloos de weg over alle kronkelpaadjes. Hij is in de 50 en kon onlangs met pensioen, na twintig jaar gewerkt te hebben in een *Werkstatt für Behinderte*. Hij woont in Hannover. Ook Philippe, een zoon uit een tweede huwelijk, is vanuit Berlijn naar hier gekomen.

Na de eerste rondleiding moet de waterleiding naar het huisje weer worden aangesloten. Midden op de *Acker* is een centrale, betonnen put met een geïsoleerd deksel er op. Daarin de hoofdkraan en de aftakkingen naar de huisjes. Tegen de winter heeft Heinz die van hem afgesloten en de leidingen leeggemaakt. Nu hoopt hij dat er niets kapot gevoren is in de afgelopen strenge winter. Dat blijkt wel zo te zijn. Maar aan zulke ongemakken is hij zo gewend dat hij alvast flessen water had ingeslagen.

We doen nog een rondje, begroeten wat medebewoners en zoeken de kast met de enige elektriciteitsaansluiting, om mijn telefoon op te kunnen laden. Die staat tussen de beide Bauwagen in, maar is op slot. De ander Bauwagen is van een bevriende kunstenaar, die ook begin dit jaar is overleden. Hij is wat groter dan die van Heinz en een kleurig kunstwerk op zich. Maar in een nogal slechte staat van onderhoud. Of '*marode*', zoals Heinz zegt. In alle bezichtigingen en conversaties valt geregeld dat woord. Ik kende het niet, maar de objecten waar het woord op van toepassing is maken de betekenis snel duidelijk. De meeste eigenaars zijn op leeftijd en hebben moeite de boel bij te houden. Of missen de ambitie daar voor.

Heinz heeft nog wel geïnvesteerd en aan zijn huisje een badkamer gebouwd, compleet ingericht. Dat heeft hij gedaan met een vriend uit het naastliggend dorp: Hermann. Die komt net op z'n brommer aangereden. Hij is een technische duizendpoot begrijp ik uit de verhalen. Z'n leven lang werkte hij bij VW in Wolfsburg. Zelfs in de vakanties werkte hij door om zo veel vroeger met pensioen te kunnen. Geen enkele auto- of andere motor heeft geheimen voor hem. Aan de rand van de *Acker* die naar het dorp is gekeerd heeft hij een schuur staan, een opslag met brandhout en een grote generator, die nog uit de DDR stamt. Maar als hij z'n helm afzet en Heinz vraagt hoe het gaat, is het antwoord: 'slecht'. Al een tijd voelt hij zich niet goed. Kortademig en geen energie. De dokters kunnen niets vinden. Hij loopt even mee naar het huisje, we zitten een poosje in de zon, drinken wat, bespreken zijn toestand en dan vertrekt hij weer. Hij komt vanavond ook niet naar het *Osterfeuer*.

Dat was overigens voor Heinz een aanleiding voor dit uitstapje. Ieder jaar organiseert de Feuerwehr uit de beide belendende dorpen op de avond voor Pasen een groot vuur, waar ze zelf het brandhout voor inzamelen. Heinz heeft het ook nog over Bratwurst en inderdaad: als we arriveren zijn er kraampjes met eten en drinken, alles bemand door de lokale brandweer. De opbrengst is ook voor hen.

Dan is de stapel, naar mijn inschatting meer dan 100 kuub met veel kerstbomen, net aangestoken. Tussen alle bezoekers door lopen ook kinderen in brandweerkleding. Ze zijn lid van een jeugdafdeling en krijgen regelmatig training, naast meer scoutingachtige activiteiten.

Terug op de *Acker* slaap ik in het huisje en Heinz in de Bauwagen. Het is de hele week al koud, 's nachts rond het vriespunt. En het grootste deel van de week moest ook in Havelberg de warmte komen van houtkachels. Toen ik 's maandags kwam stond alles mooi klaar in mijn gastenverblijf: een bed, mijn favoriete schrijfstool, alles om 's ochtends zelf koffie te kunnen maken, enz. Maar de cv-installatie had gelekt en kon pas donderdag worden gerepareerd. Dus met een hete kruik in bed en 's ochtends de houtkachel aan, de schrijfstool er dicht op. Heinz had sowieso een pittige winter beleefd. Het oude huis was bijna niet warm te stoken en hij moest nogal wat bijbetalen voor het gas. Ook omdat hij een deel heeft verhuurd voor vaste bewoning.

Een jaar of zes lang heeft hij veel geld en tijd geïnvesteerd om dit enorme huis stukje voor stukje bewoonbaar te maken. Hij kreeg het weliswaar vrijwel gratis, maar het nogal *marode*. Hij pakte eerst het lekkende dak aan, toen de tuin, toen kamer na kamer. Om er te kunnen wonen, werken en exposeren. Geïntegreerd. Wat dat in de (winterse) praktijk betekent, zie ik deze week.

De keuken - gewoonlijk het centrum van zijn dagelijks leven - heeft alleen cv-radiatoren en daarom is hij uitgeweken naar een verblijf in een zijvleugel. Daar is een houtkachel, er is een keukenhoek en een mini-atelier om te kunnen tekenen of schrijven. Daar meld ik mij, na mijn eerste schrijfsessie naast de kachel, om er samen te *Frühstücken*. Tussen alle verzamelingen (oud werk, nieuw werk, boeken, een gitaar, gereedschap, enz.) tref ik bovenop een stapel boeken een grote zwart-witfoto.

Een foto van een demonstratie in Berlijn, jaren '70. Heinz loopt voorop, houdt met een andere man een spandoek omhoog met de tekst: *Proletarier aller Landen und Unterdrückten, fereinigt euch*. Daarnaast loopt z'n toekomstige vrouw Dorothea, afkomstig uit de DDR, die een afbeelding van Mao omhoog houdt. In die jaren waren ook bij ons Mao en het Rode boekje populair onder radicale linkse studenten. Net als Lenin, die ook hier wordt meegezeuld. Zulke demonstraties, die eind jaren '60 begonnen, liepen regelmatig uit op veldslagen met de politie, waarbij ook doden vielen (Rudi Dutschke)

De wereld, de staat, de stad, werden door jonge, vaak goed geïnformeerde mensen als *marode* beschouwd. Duitsland was economisch weer herrezen, maar de conservatief-burgerlijke mentaliteit was niet veranderd, niet in de man-vrouwverhoudingen, niet in de (atoom-) wapenwedloop. En niet in de verwerking van het Naziverleden (ouders en grootouders zwegen nog altijd). De oorlog in Vietnam, de woningnood in Berlijn (en Amsterdam), de Springer-pers, de Koude Oorlog, het waren allemaal aanjagers van het urgente gevoel, dat er gestreden moest worden voor verandering.

Later koos Heinz voor het wapen van de verbeelding. En voor een rol in de luwte. Hij werd Drucker, werkte veel voor de linkse beweging, ontmoette kunstenaars, die affiches en posters ontwierpen en begon zelf te tekenen. Te lezen. Te verzamelen.

In zijn voormalige woning in Kreuzberg heb ik een paar keer gelogeed in zijn atelier, oorspronkelijk de zolderruimte waar de conciërge van het complex woonde. Het appartement had hij toen al verkocht. Met de afspraak dat hij nog 10 jaar lang het atelier zou kunnen gebruiken. Ik heb er toen een serie foto's gemaakt. Van een 'vredige' plek die het verhaal vertelden van een levenslange zoektocht naar schoonheid.

wo bin Ich Zuhause?
 auferstehend
 aus Ruinen, suchend

Kind ohne Vater
 Vater ohne Land
 wo bin Ich Zuhause?

hinterlasse das
 was selbstverständlich
 diese Name trägt

wer Freiheit sucht in
 Berlin, findet Streit

wer Frieden sucht
 und oder neben Liebe
 findet irgendwo
 irgendwann
 ein Geheimzimmer
 in sich

alle Po@diums fan 2025 en 2026: benniehuisman.nl
 Réaksjes? altyd wolkom: huisman.bennie@gmail.com
 Op of út de ferstjoerlist? mail - of app: 06-29155260